

Predgovor

Ko se je pred več kot dvajsetimi leti na Inštitutu za geografijo pričelo sistematično proučevanje varstva okolja, si še ni bilo mogoče predstavljati sedanjih razsežnosti problemov onesnaženosti in onesnaževanja okolja, še manj pa vključenosti okoljskih vsebin v vse segmente družbenega, gospodarskega in prostorskega razvoja. Sedaj je varstvo okolja ena temeljnih razvojnih vsebin in vrednot obenem, vključena v državno in evropsko strategijo. Varovanje okolja ima zato strateško težo tudi na ravni političnih odnosov na meddržavni in mednarodni ravni. Okoljski problemi na eni oziroma prednosti na drugi strani so postali predmet in vsebina dvostranskih ter večstranskih meddržavnih političnih odnosov pri pogajanjih Slovenije za vstop v Evropsko unijo. Ne nazadnje je prav varstvo okolja ena od temeljnih razvojnih paradigem razvoja združene oziroma združujoče se Evrope, poudarjajoč pri tem humano izhodišče (skrb za zdravje, kakovost bivanja) ter gospodarske razsežnosti (strah pred škodo in katastrofami). Varovanje okolja je torej pridobilo mednarodne pravne, ekonomske, prostorske in politične dimenzije. Slednjič so prav okoljski problemi prvi zahtevali globalno (in poglobljeno) razmišljanje. Znani, pogosto uporabljeni slogan »misli globalno, deluj lokalno« najbrž ni več zadosten v sicer globaliziranem svetu.

Pri obravnavi varstva okolja se Slovenci znajdemo v dilemi: po eni strani ne moremo prezreti številnih študij z resnimi opozorili o onesnaževanju okolja in njegovi ogroženosti, po drugi pa se radi postavljamo z okoljskimi kvalitetami Slovenije napram Evropski uniji. Ta dilema, ne glede na svojo upravičenost, opozarja na pomen okolja in narekuje povečano skrb raziskovalne sfere, politike in slednjič tudi vsakega posameznika v njegovem ravnanju.

Proučevanje geografskih problemov varstva okolja sodi med uveljavljene, tako rekoč že standardne dejavnosti Inštituta za geografijo. Z vrsto podrobnih, na terensko delo naslonjenih raziskav smo proučevali stanje posameznih okoljskih prvin (vode, zraka, prsti, biosfere itn.), obremenitve naštetih prvin, povzročitelje (vire onesnaževanja), vrednotili okoljske procese in stanja ter slednjič ugotavljali še odnos prebivalstva do onesnaževanja in onesnaženosti okolja (socialna ekologija). Sedaj stopa v ospredje čedalje bolj funkcionalistični vidik, katerega prednostna naloga (orientacija) je proučiti nosilno zmožnost okolja pri današnjem načinu življenja in delovanju človeka v prostoru.

Slovenija je leta 1998 izdala nacionalni program varstva okolja, zavedajoč se izrednega pomena zdravega okolja in tudi gospodarskih prednosti sonaravnega razvoja, po drugi strani pa nuje po skladnosti s standardi, procesi ter

težnjami EU. Sonaravni razvoj, ki je postal modna parola malodane vseh razvojnih programov in strategij na lokalni, regionalni, državni in evropski ravni, utegne biti gol in bos, če ne bo temeljnih študij o lastnostih in nosilnosti oziroma ranljivosti okolja. Geografija ima pri študijah varstva okolja zaradi kompleksnega proučevanja interakcij med naravnim (fizičnogeografskim) okoljem in delovanjem človeške družbe nezamenljivo vlogo in poslanstvo.

Tokratna številka *Geographice Slovenice* prinaša rezultate proučevanj na področju varstva okolja in sicer tako temeljnih raziskovalnih projektov ter raziskovalnega programa, kakor tudi različnih aplikativnih projektov v zadnjem desetletju. Ti dejavnosti so potekale na Inštitutu za geografijo pod vodstvom nosilke in koordinatorice dr. Metke Špes, ki ima tudi največ zaslug za izid prispevkov. V svojem uvodnem, razmeroma obširnem preglednem članku pojasnjuje okoljske značilnosti pokrajinske ranljivosti območij v Sloveniji. Slovenija je površinsko, kamninsko, rastno, podnebno in po vodnih razmerah zelo pestra in raznolika dežela. Ekološke značilnosti se naglo spreminjajo že na kratke razdalje. Zaradi velike biotske raznovrstnosti so slovenske pokrajine sorazmerno ekološko trdožive in vitalne, kar je gotovo ena od primerjalnih razvojnih prednosti Slovenije pri njenem vključevanju v EU, čeprav je zaradi svoje razdrobljenosti dostikrat tudi ovira širokopoteznejšim gospodarskim načrtom in željam. Avtorica se je v nadaljevanju podrobneje posvetila petim tipom občutljivih območij, ki jih izrecno navaja tudi leta 1998 sprejeti Program varstva okolja v Sloveniji: gorska, kraška, obalna, podeželska in urbana. Začetni strukturni razčlenitvi vsakega tipa in analizi okoljskih (predvsem fizičnogeografskih) značilnosti sledi prikaz različnih pritiskov oziroma obremenitev. Prispevki ostalih sodelavcev so pravzaprav vzorčne študije po posameznih občutljivih območjih oziroma ekosistemih. Pri gorskih območjih so posebej obravnavana gorska jezera. Kraška območja (na primeru Cerkniškega polja oziroma jezera) so ranljiva zaradi svoje kraškega, še dostikrat ne dovolj proučenega vodnega pretakanja na eni ter sorazmerno znatnih okoljskih pritiskov zaradi poselitve, prometa in gospodarskih dejavnosti na drugi strani. Pri obalnem območju je treba posebej izpostaviti zelo visoke obremenitve ter pogosto tudi konfliktno interese. Isti prostor skušajo kar najbolj izrabiti za promet, poselitev, industrijo, turizem in kmetijstvo. Pri kmetijskem – podeželskem območju izstopa naraščajoča večfunkcionalnost in s tem povečevanje obremenitev v tem prostoru, ki sčasoma vodi v siromašenje njegove strukture. Mestno okolje je izrazito antropogeno, z visokimi (v nekaterih območjih bistveno previsokimi) obremenitvami ob sorazmerno skromnem revitalizacijskem potencialu.

Problemi varovanja okolja so izredno kompleksni in zato potrebni interdisciplinarnega pristopa tako analitični kot na sintezni ravni. Pričujoče delo je uspešen korak od teorije in metodologije k sintezi in aplikaciji na področju geografskih problemov varstva okolja. Po svojem značaju je to celovito delo, ki skuša metodološko utemeljeno, empirično podprto in regionalno občutljivo pokazati na omejene možnosti naravne revitalizacije okolja, njegove ranljivosti in svariti pred nepremišljenimi in premalo dognanimi posegi v prostor. Študija je primerno gradivo za študente geografije in sorodnih strok, predvsem pa je namenjena tistim, ki se na državni, regionalni in krajevni (predvsem občinski) ravni pri svojem delu dnevno srečujejo z okoljskimi vsebinami in zahtevami po sonaravnem prostorskem razvoju. Ustrezna teoretična podlaga, predvsem na domačih primerih izdelana (in s tujimi primerljiva) metodologija ter vrsta empiričnih izkušenj dajejo raziskovalni ekipi in geografski znanosti ter stroki gotovo še veliko dela.

Dr. Jernej Zupančič